

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Arařtırmalar

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.756166> / Year: 4 - Number:13, p. 115-118, Autumn 2020

Kubilay Aktulum (2017). *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi

Kitap Değerlendirme /
Book Review

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
24.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
15.09.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.09.2020

Asya Studies

Doç. Dr. Göktürk Erdoğan
Munzur Üniversitesi, Güzel
Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi, Müzik Bilimleri Anasanat
Dalı
erdogangokturk77@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-8174-6979>

Erdoğan, G. (2020). Kubilay Aktulum (2017). *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi

Yayınlandığı dönemde oldukça ilgi çeken *Folklor ve Metinlerarasılık* (2013) adlı kitabın ardından 2017 yılında *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar* adlı kitabı *Çizgi Kitabevi* bünyesinde yayımlayan Prof. Dr. Kubilay Aktulum, kitabında ağırlıklı olarak yazınsal yapıtlardaki metinlerarasılık sorunlarına postmodern bir bakışla eğilmekte birlikte son yıllarda bu yaklaşımın verilerini sanatın diğer biçimlerinde kullanmaya başlamıştır. İşte *Müzik ve Metinlerarasılık* üst başlığını taşıyan kitap da tam olarak bu türden bir sanatsal sorgulamayı müzik üzerinden incelemektedir. Lisans ve yüksek lisansını yurt içinde Fransız Dili ve Edebiyatı üzerine, doktorasını Fransa Aix-Marseille Üniversitesi Genel ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde, doktora sonrası çalışmalarını ise yurt dışından aldığı burslarla Avrupa'daki farklı üniversitelerde (*Fransa/Sorbonne, Kanada/Laval Üniversitesi*) metinlerarasılık ve roman konularında çalışmalar yaparak sürdürmüş olan Aktulum, uzun yıllar sanat felsefesi ve sanat sosyolojisi üzerine dersler vererek, bu alandaki tüm birikimini farklı kitap çalışmaları ile tamamlamıştır. Nitekim yazarın *Müzik ve Metinlerarasılık* adlı kitabı da bu birikimlerin bir yansıması olarak okuyucuyla buluşmuştur.

Metinlerarasılık kavramı -en genel ifade- ile; farklı veya aynı türden sanatsal yapıtların içerisindeki unsurların yeni bir yapıtta alıntı ya da anıştırma yapılarak yeniden kullanılmasıdır. Kitapta en az iki müziksel yapıt, iki şarkı sözü arasındaki alışverişler için “müziklerarasılık”; müziksel metinlerin değişik sanatsal biçimlerle olan alışverişleri ise “göstergelerarasılık” kavramı ile açıklanmaktadır. Nitekim bu kitap temelde müziğin alıntılama stratejilerini ele almakta ve bu stratejileri çeşitli örnekler üzerinden okuyucuya aktarmaktadır. Müziğin bir başka müzik eserinde nasıl yeniden ele alındığı ve içice geçebildiğini anlatan yazar, ayrıca müziğin sinema, edebiyat, folklor, halk hikayeleri, mitoloji vb. birçok alanda yine benzer alıntılamalardan beslendiğinin örneklerini kavramsal tanımlamalarla birlikte geniş bir örnek seçkisi üzerinden sunmaktadır. Yedi ana bölüm ve kaynakça dahil 296 sayfadan oluşan kitapta sırasıyla; *Müzik ve Alıntı*, *Müzik ve Metinlerarasılık-I*, *Müzik ve Metinlerarasılık-II*, *Müzik ve Metinlerarasılık-III*, *Müzik ve Metinlerarasılık-IV*, *Müzik ve Metinlerarasılık-V*, *Müzik ve Metinlerarasılık-VI* ve son bölüm olarak *Video-Klip ve Alıntılama: Hold Your Horses Adlı Müzik Grubunun 70 Million*’u adlı bölümler bulunmaktadır.

Kitabın önsözünde eğitsel bir amaçla yola çıktığını iddia eden yazar, kitapta bahsettiği örneklerle okuyucuya bir listeleme ve derleme mantığı güttüğünü de ifade etmektedir. Ayrıca okurlara belli bir disiplinin verilerinin ötekinde yeniden kullanımının biçimsel ve anlamsal olarak yol açtığı dönüşümleri belli bir yöntemle nasıl sorgulayabileceği konusunda bir dizi ipucu vermekle birlikte yeni fikirlerin kapısının böyle bir girişimle aranabileceğini iddia etmektedir (s. 12). Aktulum, müzik ve metinlerarasılık ilişkilerini bir müzikbilimci değil, yazınbilimci gözüyle ele aldığından da bahseder. Dolayısıyla yazar kitapta ağırlıklı olarak popüler müziğin alanında yer alan kimi şarkı sözlerindeki kültürel göndermelerin izlerini sürmekte, bu doğrultuda yıllardır konuyla ilgili olarak yaptığı okumaların sonucu biriktirdiği en çarpıcı örneklerin ve kuramsal çözümlerlerin bir özetini sunarak, müzikte metinlerarasılık üzerine bütünsel bir derleme yaptığından bahsetmektedir. Kitapta bahsi geçen sanatçı ve şarkıcılar ise ağırlıklı olarak Fransız edebiyatı ve müziğinden¹ örneklerle zenginleştirildiği görülmektedir.

Kitabın “Müzik ve Alıntı” başlığını taşıyan birinci bölümünde Aktulum, “alıntılama” ile ilgili öncü çalışmalar yapan isimler ve bu isimlerin çalışma konularına değinir. Bu isimler *Beatrice Chevassus-Remaux*, *Lissa Zofia* ve *F. Escal*’dır. Aktulum, söz konusu isimlerin kitaplarında işlediği *müziklerarası* alıntılarını yazarların tanımlarıyla ve doğrudan onların kaynaklarına atıfta bulunarak ele almaktadır. Bu anlamda bakıldığında kitabın ilk bölümünde kapsamlı bir literatür taramasının varlığı göze çarpar. Müzik eserlerinde *alıntılama*ların temel özelliklerinden ve farklı işlevlerinden bahseden Aktulum, alıntılarının kültürel göndermeler içermesi ve yeni bir müzikal üretimde kullanılmasının, onu dinleyen müzikseverler için alıntı yapılan öğelerin varlığından bağımsız olmaması gerektiğinin de altını çizer. Devam eden sayfalarda özel örneklerden yola çıkarak müziksel alıntılarının doğasını anlatan yazar, Mozart’ın *Don Giovanni*’sini, Tchaikovski’nin *I’Duverture*’sini ve Alban Berg’in *Viola İçin Konçerto*’sunu örnek olarak sunar. Ayrıca müziksel bağlamdaki alıntılarla, yazınsal bağlamdaki alıntılarının farklı olduğu vurgulayan Aktulum, alıntının bir başka işlevi olan zamansallığa vurgu yaparak, tarihin belli bir dönemine ait yapılmış olan alıntının bir zaman algısı yarattığından ve tarihin içiçe geçmiş yazıları olarak dinleyiciye sunulduğundan bahseder. Dolayısıyla yazar, eski bir yapıttan alınan alıntılar yeni bir yapıta eklenerek

¹ Farklı bir örnek çözümleme için bkz: Göktürk Erdoğan, “Barış Manço’nun ‘Dört Kapı’ Adlı Eserinin Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi”, *Asya Studies*, 4 (2019): 13-24.

dinleyiciye sunulduğunda yeni yapıtın anlam derinliğini de güçlendirdiğine ve artık eserin farklı bir bağlama taşındığına dikkat çeker. Bu konuda *Jimi-Hendrix*'in Amerika Ulusal Marşını sahnede gitarıyla solo olarak yinelerken, Amerika'nın Vietnam'ı bombalamasını hatırlatacak şekilde şarkının aralarında patlama ve makinalı silah sesleri kullanmasını örnek olarak okuyucuya sunar (s. 53). Dolayısıyla kitap hem klasik müzik hem de popüler Batı müziğinden farklı örneklerle genişletilmiş olduğu söylenebilir. Bu anlamda kitabın I. Bölümü okuyucuya klasik müzikten rap müziğe, metal müzikten çalgısal müziğe kadar geniş bir örneklem sunmaktadır.

Müzik ve Metinlerarasılık-I adlı ikinci bölümde Aktulum, müziğin sinema ve edebiyatla ilişkisi üzerinde durarak müziğin bir metin haline gelmesiyle oluşan etkileşim üzerinde yoğunlaşır. Müziğin sözel yapısı bu bölümde farklı türden örneklerle açıklanır. Şarkı sözlerinin bir dil işi olduklarından hareketle müziklerin bu açıdan ele alınmasının bir sakınca doğurmayacağından bahseder. Aktulum, bu ve daha sonraki bölümlerde şarkı sözleri (metin) üzerinde durarak onların arka planındaki kültürel boyutun anlama katkı sağlayan kimi temel işlevlerinden söz eder ve örnekler daha ziyade *rap* müzik üzerinde yoğunlaşır. Üçüncü bölümde yazar, müziksel unsurların başka bir müzik yapıtında yeniden kullanıldığını ve değişik sanatsal biçimlerin müzikselin alanına taşındığını, değişik müzik türlerinin şarkı sözlerinde kültürel unsurların kullandıklarını, yeniden yazıldıklarını ve bu sayede göndergeselliğin şarkı sözlerinin belirgin bir özelliği olabileceğini örneklerle anlatır. Dördüncü bölümde ise müzik ve metinlerarasılık örneklerini Avrupa popüler müziğinden seçtiği örneklerle aktaran Aktulum, romanlardan uyarlanan film müziklerine örnekler göstererek edebiyat ve müzik ilişkisini detaylandırır. Örnek olarak ise Fransız edebiyatının klasikleşmiş yapıtları olarak görülen Flaubert'in *Madame Bovary*'sini müziğe aktaran sanatçıların müziklerinde yoğun bir yenidenyazma durumu olduğunu aktarır yazar (s.138). Yine bu bölümde özellikle *metal müzik* tarzındaki alıntılarının yoğunluğuna vurgu yapan yazar bu tarzın alıntılama biçimini şöyle aktarır: “*alıntılama, yenidenyazma vb. kullanımlara en fazla rastlanan değişik müzik tarzları arasında metal müziği sayabiliriz. 1990'lı yıllardan başlayarak gelişen metal müzikte, bu türden müziğin alt-türlerine uygun olarak, yazınsal gereçler yanında mitoloji, kutsal kitaplar, felsefi unsurlar, tarih vd. dönüştürülerek kullanılmaktadır*” (s. 150). Beşinci bölümde (Müzik ve Metinlerarasılık IV) ise Aktulum, *Hubert-Felix Thieffaine* ve *Serge Gainsbourg* üzerinde durur ve metinlerarası göndermelere sıklıkla başvuran bu iki sanatçının şarkılarına (şarkı sözlerine) yer verir. Yazar kitabın bu bölümünü ağırlıklı olarak *Hubert-Felix Thieffaine*'in şarkıları ve sanatsal yapıtlarındaki metinlerarasılığa ilişkin göndermelere ayırmıştır adeta. Özellikle *H. F. Thieffaine*'in şarkılarının sözleri sinemadan olduğu kadar yazınsal alandan yapılan çok sayıda göndermelerle dolu olduğu görülmektedir. Değişik sanatsal biçimlerden ve değişik düşünürlerin çalışmalarından alıntılar sunan sanatçı, Nietzsche, Malcolm Lowry, Samuel, Beckett, Rimbaud, Nerval, Baudelaire başta olmak üzere çok sayıda başka yazara ve yapıtına açık ya da kapalı göndermeler yapıldığı kolaylıkla görülebilir (s. 182). H.F. *Thieffaine*'in şarkılarında metinlerarasılığın neredeyse tüm yönlerini kullandığından bahseden Aktulum, sanatçının izlekleri arasında, kadınlara bakışının yanı sıra; özyaşam öyküsünden hareketle depresyon içerisindeki gençliği, uyuşturucunun ve alkolün yıkıcı etkilerini konu aldığı şarkılarına sıklıkla yer verdiğiinden hareketle, sanatçının okuduğu kitaplardan da şarkılarına alıntılar serpiştirdiğinden bahseder. Örneğin “*Thieffaine* hem mitlere ilgi duyar hem de ortak bilinçaltına el atar. Kadınlarla olan ilişkilerini bir dizi mitik göndermeyle açığa vurur. Orphée², Orpheus mitinin içeriğine anırtırma yapar, kendi egosunu sorgular...” (s. 185). Kitabın altıncı bölümde (Müzik ve Metinlerarasılık V) yazınsalın *rock* müzik üzerindeki biçimsel etkilerini inceler. Bununla birlikte yazar, *rock* müziğin destan formları ve mitik unsurlara gönderme yaptığının altını çizerek, Lydie Salvayre adlı sanatçının Jimi Hendrix'i bir Homeros kahramanı olarak betimlemesini örnek verir. Bir başka örnekte ise Laure Limongi'den (Fransız yazar) hareketle, *Dead Elvis* adlı eserin Elvis Presley'i kültürel bir gönderme durumuna taşıdığından bahseder. Edebiyat ve müzik arasındaki karşılıklı alışverişin *rock* müzikte sıkça görülebileceğinden bahseden yazar ayrıca, *rock* grup isimlerinin, şarkı ve albüm isimlerinin de bu anlamda önemli bir gönderme biçimi olduğunu ve romanlardaki kurguların önemli müzik gruplarının profillerinden esintiler taşıdığı üzerinde durulur. Bu anlamda *rock* müziğin yazınsaldan etkilendiği ölçüde, yazınsalın da *rock* müzikten etkilendiği vurgulanır: “*Pink Floyd*'nin ilk albümü olan *The Piper at the Gates of Dawn*, David Gale'e bakılırsa, fantastik unsurların bolca yer aldığı, bir çocuk kitabı olan *Kenneth Grahame*'in *Vent dans les saules*' unun içeriğini yineler. *Pink Floyd*'nin müziksel bir bağlamda dönüştürerek yeniden kullandığı çocuk kitabına Michele Mari'nin yapıtında grubun ilk albümü aracılığıyla yeniden gönderme yapılır. Michele Mari,

² Ayrıca bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=kfrlLPDDqiQ> (erişim tarihi: 23.09. 2020)

Rosso Floyd'de aynı göndermeye başvurur. Grup üyelerine romanda geçen isimleri yakıştırır. Grubun klavyecisi Richard Wright, *fare adam*; gitaracı ve solist David Gilmur, *kedi-adam*; vokalist ve besteci Roger Waters, *at-adam*; davulcu Nick Mason, *köpek-adam* yapılır" (s. 220). Son bölümde ise Aktulum, sanat felsefesi üzerinde durularak Hegel'in ussal ve tinsel estetik ile ilgili düşüncelerinden kesitler vererek günümüz çağdaş sanatının estetik algısı ve klasik estetik algısının nedenselliklerini sorgular. Yine bu bölümde, çağdaş sanatın dijital-rasyonel estetik çözümlemelerinin bugün yeni bir estetik kültür oluşturduğuna vurgu yapılır ve çağdaş sanatın imgelerinin müzisyen ve dinleyici için sonsuz bir alanı doldurduğuna yönelik fikirlere değinilir. Bu noktadan hareketle video-kliplerin yeni bir estetik ve sanatsal alan açtığına vurgu yapılır. Bu bağlamda İngiliz müzik gurubu *Queen*'nin 1975 yılında *Bohemian Rhapsodi* adlı parçası için çekilen videonun, ilk video-klip olması örneğinden hareketle Aktulum, ses ve görüntü arasındaki tarihsel ilişkiden bahseder ve XIX. yüzyılın sonlarına dayanan görüntü ve ses ilişkisinin kısa tarihini de resmetmiş olur. Devamında ise Amerikalı ve Fransız şarkıcılardan oluşan *Hold Your Horses* adlı müzik grubunun video-klipindeki resim ve sanat tarihi sanatçıların önemli yapıtlarına yönelik yapılan göndermeler ve alıntılar üzerine çeşitli çözümlemeler yapılır. Postmodern sanatın - yapısı gereği- parçalı ve geçmiş üzerine kurduğu alıntı biçimleri, bu video-klipin *yansılama* ve *öykünme* gibi göstergelerarasılık kuramına ait kimi özelliklerine değinilir. Söz konusu klipin çözümlemelerini ayrıntılandıran yazar bu bölümün sonunda klipin; kolaj, pastiş gibi farklı tekniklerle, farklı dönemlerden farklı türlerden ve seslerden alıntılarla sanatın öyküsünün birkaç dakika içinde sunulması ve 500 yıllık bir kültürel mirası yeni bir anlama bürümesini, sanatın hem "tükütim nesnesi" haline getirilmesi hem de "sanatın evrensel olduğu" fikrini bir arada örtük olarak sunmakta olduğundan bahseder ve şöyle devam eder: "Sanatta postmodern estetiğin temel bir yöntemi olan metinlerarası (göstergelerarası) bir işlem aracılığıyla eski ve yeni sanatsal ürünler pazar ekonomisine dönük sanal birer görüntü durumuna getirilmiştir" (s. 274).

Kitabın sonuç kısmında ise; müziğin postmodern dönemde kendi içindeki ya da farklı sanatsal ürünlerdeki alışverişinin farklı tekniklerle sunulmasının yeni bir sanatsal dönemin ve estetik algının yolunu açtığı ve toplumsal olarak yeniden bir anlam yolculuğuna dönüştüğü vurgulanarak, şarkı sözlerinin de edebi metinler gibi dilin farklı işlevleriyle yeni anlamlara bürünebileceğinden söz edilir. Bu bağlamda önemli dilbilim kuramcılarında *Ronald Barthes* ve *F. Saussure* gibi isimlerin dil alanında yaptığı çözümlemelerin müzik alanında da çok katmanlı ve bütünlük arayışından uzak bir söylem alanı oluşturduğundan söz edilir. *B. Ramaut-Chavassus* yanında *Jonathan Kramer* gibi yazarların postmodern müziğin bütünlük arayışını reddettiğinden hareketle müziğin içerisindeki küçük birimlerin başlı başına birer söylem alanı olduğu vurgulanır. Ancak bu söylem müziğin üretildiği dönemden, kültürel boyuttan ve dinleyicinin onu nasıl algıladığından da asla bağımsız değildir. Film müziklerinin de bu anlamda filmin içeriğine yani söylemine güç kattığı hatta yön verdiği gibi konular üzerine bazı örnekler veren Aktulum, filmlerin anlamının müzikle açıklık kazandığını aktarır (s. 287). Alıntı kullanımının müzikteki bütünlüğü sarstığını ifade eden Aktulum, müzikal veya sözel alıntılarla/göndermelerle meydana gelen ayrışıklığın müzikteki postmodern durumun temel bir estetiği olduğunu savunur. Aktulum'un bu çalışması, müziği metinlerarasılık bağlamında -bu denli geniş çapta- ele alan önemli bir Türkçe kaynak olma özelliği taşımakla birlikte, konuya ilgi duyan müzikbilimcilerin bu alanda yapacağı çalışmalara yön vermesi ve yeni bakış açıları kazandırması bakımından da oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Aktulum, K. (2017). *Müzik ve Metinlerarasılık; Müziklerarası/Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.